

POUČEVANJE FRAZELOGIJE V OSNOVNI ŠOLI

Učenci osnovne šole spoznajo precej poglavij iz besedoslovja, npr. sinonime, metafore, metonimije, stilno zaznamovane besede, prevzete besede; skoraj nič pa ne zvejo o frazeologiji. Če beremo ali poslušamo pogovore starejših ljudi, ki so polni ljudskih modrosti in rekel, se hitro zavemo, kako pomanjkljiva je po tej strani šolska jezikovna vzgoja. Program za slovenski jezik je sicer zelo natrpan, pa vendar bi se v osnovni šoli, morda v osmem razredu, le moralo najti uro ali dve za to učno snov.

Najprej posredujmo učencem nekaj najnujnejših teoretičnih pojmov. S primerjanjem ugotovimo razliko med prosto in stalno besedno zvezo:

Prosta besedna zveza

Do drvarnice nismo mogli priti, ker nam je Janko

metal	polena	pod noge.
	kose lesa	pred noge
	okleščke	mimo glave

Stalna besedna zveza

Težko kaj naredim, ker mi novi vodja stalno

meče polena pod noge (= me ovira).

*kose lesa *pred noge

V prosti besedni zvezi brez težav zamenjujemo dele besedne zveze z drugimi deli, le da se stilistična zaznamovanost ali pomen pri tem nekoliko spreminja. V stalni besedni zvezi ali frazeologemu pa ni mogoče zamenjavati posameznih delov besedne zveze, npr. *vodja mi meče kose lesa pod noge*; pač pa lahko celoten frazeologem izrazimo nefrazeološko: *meče mi polena pod noge – ovira me*. Proste besedne zveze pri govorjenju ali pisanju ustvarjamo sproti, stalne besedne zveze pa jemljemo kot že gotove enote iz svojega spomina.

Po skladenjski zgradbi razdelimo frazeologeme na rekla in rečenice:

Rekla

Mirko je vrgel puško v koruzo.

Stanko

Mojca vpije kot jesihar.

Vida

Rečenice

Nova metla dobro pometa.

Vsak je svoje sreče kovač.

Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade.

Če je svečnica zelena, bo velika noč snežena.

V čem je torej razlika med rekli in rečenicami? Rekla so deli povedi, medtem ko so rečenice samostojne povedi. Pripomniti je treba le še, da strokovno izrazje na področju frazeologije ni popolnoma ustaljeno. Izraza reklo in rečenica npr. uporablja Jože Toporišič, medtem ko Josip Pavlica v istem smislu rabi izraza stalno reklo in pogovor.

V nadaljnjo razdelitev frazeologemov po vsebini, nastanku ali socialnem tvorcu oziroma nosilcu se v osnovni šoli ne kaže spuščati, pač pa je potrebno z učenci narediti čim več vaj. Pri teh vajah primerjamo frazeološke in nefrazeološke izraze, vendar na zelo različne načine, celo s pomočjo risanja. Oglejmo si take vaje, razvrščene po učnem načelu od lažjega k težjemu, še natančneje:

1. Poišči k vsakemu frazeologemu ustrezen nefrazeološki izraz iz drugega stolpca:

Beseda ni konj.

To nima ne repa ne glave.

Otroci so mu zrasli čez glavo.

Trga hlače v šolskih klopeh.

Igra se z ognjem.

Jabolko ne pade daleč od drevesa.

Ta človek mi pije kri.

Preštel mu bom kosti.

Gre nam na roke.

Natoči nam čistega vina.

Hodi v šolo.

Neprevidno se izpostavlja nevarnosti.

Otroci ga ne ubogajo več.

Otroci so takšni kot starši.

Pretepel ga bom.

Pomaga nam.

Povej resnico.

Reči ni nič hudega.

Ta človek me trpinči.

To je brez logične povezave.

2. Ilustriraj in nefrazeološko izrazi enega izmed naslednjih frazeologemov:

Barco vozi. – Drži jezik! – Hoče z glavo skozi zid. – Ima slamo v glavi. – Kozle strelja. – Luna ga trka. – Naredil je iz muhe slona. – Najraje bi ga v žlici vode utopil. – Ne seže mu do kolen. – Obesil je šolo na klin. – Odšel je z dolgim nosom. – Pod nogami nam gori. – Pod srečno zvezdo je rojen. – Po zobeh ga vlačijo. – Prišel je na boben. – Prišel je z dežja pod kap. – Prišel je na zeleno vejico. – Rožice sadi. – Srce mu je padlo v hlače. – Včasih tudi slepa kura zmo najde.

3. Razloži, kako bi fanta morala upoštevati babičin kuharski recept:

»Da je krompirjeva juha okusna, mora vanjo stopiti prasec, se pravi svinja.«

»Si ti to videl?«

»Videl – videl pravzaprav nisem, pač pa sem slišal babico govoriti o tem.«

»Tudi če to drži, ne bo nič iz tega. Kje boš pa tukaj dobil svinjo!«

»Videl sem, kako je nesla gozdarjeva žena vedro pomij svinjam. Hlev je tukaj za drvarnico, kjer smo pustili svoje stvari.«

»No, potlej pa pohitiva, preden kdo pride. To bo presenečenje!« »Pa še kakšno!«

Ožogovska – Jermanova

4. Zamenjaj naslednje besede ali besedne zveze s primernimi frazeologemi:

neumen je, pijan je, dela napake, močno je pretiral, opravljajo ga, pretepel ga bom, zbal se je.

Zgled: Razmišlja. – *Beli si glavo.*

5. Pojasni frazeologeme v naslednjih navedkih:

Kdor če iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zunaj. (F. Levstik)

Ali ga bom s pogačo pital, kadar se s kom kregam. (F. Levstik)

Po imenu in licu jaz ne sodim ljudi. Pa to pravijo ljudje, da na lesniki jabolko ne zraste. (J. Jurčič)

Mar sem nespameten, da ne vem, kakšne roge imajo te besede. (F. S. Finžgar)

Prišlo mu je, da bi ji vrgel na glavo koš očitkov, a se je premislil. *Kaj bi po toči zvonil?* (F. Bevk)

»Potem si zapomni to: preden človeka obsodiš, zlezi vsaj za hip v njegovo kožo. (C. Kosmač)

– *Povej mi, kako ješ, in povem ti, kdo si,* se je oglasil Kostja. (D. Rupel)

Miha ni priplaval po prežgani župi. Zato je počasi vzela pamet v roke in vihtel lopato z vsem ognjem le takrat, kadar je v daljavi zaslišal šum motorja. (S. Pregl)

Franc Žagar
Pedagoška akademija v Ljubljani

Literatura:

Bojc Etbin: *Pregovori in reki na Slovenskem.* Ljubljana 1974.

Pavlica Josip: *Frazeološki slovar v petih jezikih.* Ljubljana 1960.

Toporišič Jože: *K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije.*

JiS 1973/74.

Trdina Silva: *Metodični napotki za pouk gnomične linke.* JiS 1955/56.